

Оригиналан научни рад

UDK 331.5(497.11)"2004/2013"

Original scientific work

Наталија Мирић

**„СКРИВЕНА НЕЗАПОСЛЕНОСТ“ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ –
ОБЕСХРАБРЕНИ ЗА ТРАЖЕЊЕ ПОСЛА**

Извод: У условима тешке економске ситуације у нашој земљи обесхрабрена лица, категорија неактивног становништва, добија на значају. Пошто су уверени да им није доступан, обесхрабвени уопште не траже посао и самим тим не одговарају дефиницији незапослености. Међутим они желе да раде и у могућности су да раде кад би им посао био понуђен, односно представљају неискоришћени део радних ресурса па се могу посматрати у контексту „скривене незапослености“. Анализа динамике и структурних карактеристика обесхрабраних омогућује сагледавање потпуније слике незапослености у Србији.

Кључне речи: незапосленост, обесхрабрено (у тражењу посла) становништво, „скривена незапосленост“, Србија

Abstract: In conditions of difficult economic situation in our country, discouraged persons, the category of inactive population, are gaining in significance. Because the job seekers are convinced that the jobs are not available, not all the discouraged job seekers do meet the definition of unemployment. But they want to work and are able to work when the job is offered, and an unused portion of labor resources can appear in the context of "hidden unemployment".

Key words: unemployment, discouraged population, „hidden unemployment“, Serbia

Увод

Привреду Србије током последњих двадесет година карактерише транзиција ка тржишној економији и низак ниво привредних активности. Светска економска криза је током последњих година изазвала додатни притисак на неконкурентну и на тржиштима слабо позиционирану српску привреду. Низак ниво привредних активности исказан је и високом стопом незапослености. Како наводи Стојановић (2006) незапосленост у Србији није фриксиона, која представља последицу одлука радника да промене посао. Оваква врста незапослености сматра се нормалном на свим тржиштима рада. Будући да није фриксиона, незапосленост у Србији није краткорочна. Незапосленост је по својој природи структурна и стога дугорочна.

Највећи проблем за смањење незапослености представља велика неусклађеност између понуде и потражње радне снаге. Тако промене у

производној структури које су проузроковане технолошким напретком, као и променама у структури међународне трговине добара и услуга, доводе до смањења тражње за радом у појединим секторима и регијама, односно за радом застарелих квалификација, да би у исто време дошло до паралелног пораста тражње рада у новим секторима, односно појава нових занимања. На тај начин се ствара ткз. *Mismatch* (Шуковић, 2009) односно неравнотежа, неусклађеност између понуде и потражње рада.

Под незапослености се често погрешно подразумевају све особе без посла. Прецизна анализа тржишта рада захтева раздвајање особа без посла на две групе које се знатно разликују: незапослене и неактивне. Док су незапослени особе без посла које активно траже посао и спремне су да прихвате понуђено запослење, неактивне особе радног узраста су оне које немају, али и не траже посао. Другим речима, док нам индикатори незапослености говоре о немогућности проналажења посла за особе које активно траже посао, индикатори неактивности говоре о неискоришћености потенцијалне радне снаге. Поред тога што има једну од највиших стопа незапослености у Европи, Србија има једну од највиших стопа неактивности. Стопа неактивности у Србији 2013. године износи 39%, што значи да је од пет милиона становника радног узраста, њих скоро два милиона неактивно. Арандаренко, Жарковић-Ракић и Владисављевић (2012) истичу да највећи број неактивних лица у Србији жели да ради. Основни узроци неактивности оних који не желе да раде су пензија, образовање, болест и неспособност. Са друге старне, међу онима који желе да раде разликујемо оне који могу да почну да раде у наредном периоду и оне који не могу. За оне који могу да почну да раде најчешћи узрок неактивности је обесхрабреност у погледу немогућности за проналажење посла, док за оне који желе, али не могу да почну са радом најзначајнији узрок неактивности представљају школовање и породичне обавезе.

„Обесхрабреност“ се поистовећује са избором одговора „изгубили сте наду у могућност проналаска посла“ у упитнику Анкете о радној снази. Ова категорија представља растућу категорију неактивног становништва, док транзициона криза, услови на тржишту рада, дугорочна незапосленост још више повећавају њихов значај. Уколико би се редефинисали критеријуми незапослености, ова категорија становништва би била сврстана у радну снагу и стога их можемо сматрати „скривено незапосленима“. Рад се бави управо обесхрабреним лицама у контексту „скривене незапослености“ односно ефекта који би имали на слику незапослености уколико би тражили посао.

Међутим сам појам „скривене (прикривене) незапослености“ наилази на различита тумачења код других аутора. Тако на пример, Крстић, Стојановић (2002) под прикривеном незапосленошћу подразумевају вишак запослених. Заправо, прилагођавање запослености опадајућем нивоу еко-

номске активности није извршено одговарајућим отпуштањем вишка запослених, већ кроз оштар пад реалних зарада, кроз повећање броја запослених на плаћеном или неплаћеном одсуству, затим кроз повећано пензионисање, као и кроз повећање учешћа запослених на неформалном тржишту рада. Тако је ублажен пад животног стандарда и избегнуте социјалне тензије. Међутим социјални мир је плаћен великим падом продуктивности рада у формалном сектору и огромним растом прикривене незапослености.

Извори података и методологија истраживања

Као извор података о незапосленом и обесхрабренем становништву у раду је искоришћена Анкета о радној снази. Главна предност Анкете је што је организована у складу са међународним стандардима и омогућава поређење. Анкета о радној снази се спроводи од 1994. године. Године 2004. извршена је ревизија упитника којом је боље обухваћено незапослено становништво, док су 2008. уведена нова питања чиме су боље обухваћене граничне категорије запосленог становништва. Ове методолошке измене треба узети у обзир приликом анализе кретања броја незапослених у Србији. За разлику од административних извора података (Национална служба за запошљавање) у анкети се не узима у обзир формални статус лица које се анкетира, него се његов радни статус одређује на основу активности коју је обављало у посматраној седмици. Према методологији Анкете о радној снази, становништво се према економској активности дели на: економски активно и економски неактивно. Активно становништво (радна снага) представља само понуду рада а не стварну запосленост, и обухвата поред запослених лица и незапослена лица. Под незапосленим лицем се сматра оно које у посматраној седмици није обављало ни један плаћени посао, нити је имало посао са којег је одсуствовало и на који је могло да се врати након истека тог одсуства, под условом да је задовољавало следеће критеријуме:

– да су у последње четири седмице предузимале активне кораке у налажењу посла, и да су, уколико би им посао био понуђен, било у могућности да почне да ради у наредне две седмице;

– и да у последње четири седмице није тражило посао, јер је нашло посао на које је требало да почне да ради након истека седмице, а најкасније за три месеца (РЗС, 2010).

Неактивно становништва чине сва лица која нису сврстана у активно. Изгубљена нада у могућност проналаска посла, као разлог због кога лице не тражи посао јавља се први пут у анкети 2004. године. На основу овог критеријума, категорија обесхрабреног становништва је одређена као лица која желе да раде и у могућности су да почну да раде уколико би им посао био понуђен, али посао не траже зато што су уверена да га не могу наћи, односно да им ни један посао није доступан (РЗС, 2010).

Временски оквир истраживања обухвата период након 2004. године, с обзиром да се те године обесхрабрани појављују као категорија неактивног становништва. Анализа регионалних разлика незапослености и обесхрабрености дата је на нивоу централне Србије, Војводине и регион Београда. У првом делу рада представљене су основне карактеристике незапослености у Србији. Поред динамике и просторно-демографских карактеристика, указано је и на проблем дугорочне незапослености. Дугорочна незапосленост је незапосленост која траје годину дана и дуже. С обзиром на тематику, поред већ напоменутих карактеристика, у другом делу рада анализирани су и структурне особине обесхрабраних лица (пол, старост, образовни ниво). Пошто нису сврстана у незапослене, указано је на ефекат који би обесхрабрена лица имала уколико би тражила посао.

Незапослености у Републици Србији

Мерена методологијом Анкете о радној снази незапосленост у Србији, и у апсолутном и релативном износу, је веома висока (Табела 1.). Стопа незапослености је порасла за око 6 процентних поена од 2004. до данас. Број незапослених варира током посматраног периода. Период трогодишњег побољшања незапослености са минимумом у 2008. години је карактеристичан за Републику Србију. Овај тренд се може приписати првенствено великом преласку радне снаге из активност у неактивност. Смањење незапослености у овом периоду само је делимично резултат новог запошљавања, будући да је велики број обесхрабраних постао неактиван (Арандаренко, 2010). У обзир треба узети и извршене методолошке измене које су свакако утицала на кретање броја незапослених. Ситуација и криза у земљи, као и светска економска криза која је погодила и тржиште рада у Србији, утичу на погоршање показатеља незапослености у последњем петогодишњем периоду. Последње три године посебно указују на алармантност проблема незапослености због изузетно високих вредности, и преко 27%. Тренд је неповољан у оба региона али је интензивнији у Војводини (број незапослених у централној Србији се увећао за око 5%, а у Војводини за 11% у посматраном периоду). Треба споменути утицај избегличке популације која је значајније деловала на незапосленост у Војводини него централној Србији (Радивојевић, 2006). Уочавају се разлике у висини показатеља незапослености у региону Београда у односу на остатак Србије. То се може објаснити нешто већом покретљивошћу запослености у главном граду, као центру модерне економије, у односу на друге регионе (Матковић, Мијатовић, Петровић, 2010). Регион Београд карактерише стопа незапосленост која је за преко 5 процентних поена нижа у односу на остале регионе.

Табела 1. – Број и стопа незапослености у регионима Републике Србије од 2004– 2013.

Година	Укупно		Централна Србија						Војводина	
	Број	%	Свега		Без Београда		Београд		Број	%
			Број	%	Број	%	Број	%		
2004.	665436	18,5	491648	18,4	359573	18,8	132075	17,3	173788	18,8
2005.	719881	20,8	533727	21,2	393549	21,6	140178	20,2	186154	19,9
2006.	693024	20,9	528030	21,9	409903	26,5	118127	17,3	164994	18,0
2007.	585472	18,1	421564	17,7	324073	21,2	97491	14,2	163909	19,1
2008.	445383	13,6	329888	13,6	236081	13,4	93807	13,8	115496	13,8
2009.	502982	16,1	368374	16,8	278066	20,1	90308	13,5	134608	16,9
2010.	568723	19,2	415801	20,4	317995	26,8	97806	14,0	152922	20,0
2011.	671143	23,0	490382	21,9	365564	24,1	124818	19,8	180762	23,5
2012.	736802	25,5	530082	24,3	386074	25,9	144008	22,7	206721	27,2
2013.	708688	24,1	515855	22,5	389147	26,1	126708	19,0	192833	24,8

Извор: Анкета о радној снази од 2004. до 2013. године

Транзициони процеси у нашој земљи најбоље се осликавају у структури незапослених према полу и старости. Промене у структури привреде и приватизација утицале су на неповољније кретање незапослености код мушкараца у односу на жене, односно код старијих у односу на млађе старосне категорије радног контингента. Изразито повећање незапослености мушког становништва је највећа цена привредне транзиције. Тако су стопе незапослености мушкараца и жена након 2010. године готово изједначене, што је феномен који до сада није био изражен. Може се говорити о „новом моделу незапослености у Србији“ кога карактерише одсуство родног јаза што је резултат пораста незапослености мушкараца. Арандаренко (2010) овакав тренд незапослености према полу објашњава већом заштићеношћу запослености у јавном сектору у коме је однос између запослених мушкараца и жена у просеку виши у корист жена. Са друге стране дошло је до заокрета у доминацији младих ка старијим старосним категоријама међу незапосленима. Старији од 35 година пре две деценије учествовали су са 17%, а данас са 55%, док старији од 45 година чине трећину незапослених у Србији (Мирић, 2013).

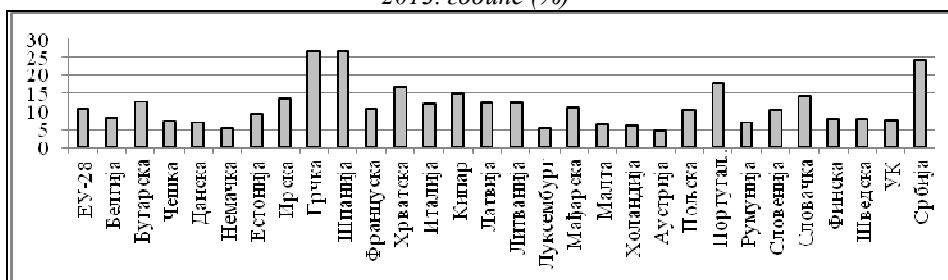
Веома неповољна карактеристика незапослености у Србији јесте то што је дугорочног карактера. Дугорочна незапосленост годинама обухвата преко три четвртине незапослених мушкараца и жена у Србији. Према подацима Анкете о радној снази из 2013. године 76% незапослених траже посао дуже од годину дана. Дугорочна незапосленост је један од проблема и Европске уније (43,5% незапослених у ЕУ су дугорочно незапослени 2013. године¹), али не тако горући као у Србији. Заправо 25,9% незапослених тражи посао дуже од пет, док 16,8% дуже од десет година.²

¹ Еуростат

² Анкета о радној снази 2013. година

Међународно искуство показује да се вероватноћа налажења посла смањује пропорционално дужини незапослености, што може довести до трајног искључивања са тржишта рада (Национална стратегија запошљавања за период од 2011. до 2020. године). Управо дуго безуспешно трагање може довести до губитка наде у могућност проналаска посла тј. обесхрабрености. Матковић, Мијатовић и Петровић (2010) као главни разлог дуго-рочне незапослености (а у крајњој линији и обесхрабрености) наводе слабо стварање нових радних места, посебно у мање развијеним деловима Србије. Следећи је мањак тражених квалификација код многих незапослених. Трећи разлог је извештан мањак подстицаја за запошљавање код незапослених, и због постојања државних механизма за обезбеђење преживљавања на средњи рок: знатних примљених отпремнина, накнада за незапослене и социјалне помоћи сиромашнима.

Графикон 1. – Стопа незапослености у Србији и чланицама Европске уније, 2013. године (%)³

На величину проблема незапослености са којим се суочава наша земаља указује поређење стопа незапослености у Србији и чланицама Европске уније. Заједно са Грчком и Шпанијом, иначе највише погођене кризом и незапосленошћу, Србија бележи рекордну стопу у Европи. Одступања од земаља са нижим стопама су веома велика, чак и до 20 процентних поена.

„Скривена незапосленост“ – Обесхрабрани за тражење посла

Економски неактивна лица радног узраста су потенцијални, алтернативни извор радне снаге која не задовољавају дефиниције ни запослених ни незапослених лица. За разлику од незапослених лица, која тренутно не обављају занимање али су у потрази за послом или су пронашли посао и треба да почну да раде најкасније за три месеца, неактивна лица из одређених разлога уопште не траже посао. Стопа неактивности лица радног узраста је порасла са 33,6% на 40,2%, од 2004. до 2012.⁴ Раст неактивности

³ Према подацима Еуростат-а и Анкете о радној снази 2013. године

⁴ Анкета о радној снази 2004. и 2012. године

узрокован је пре свега растом броја неактивних особа старијих од 55 година, који сада чине око три петине неактивних, тако да проблем неактивности последњих година постаје све више проблем реактивације старијег становништва. За разлику од незапослености која је примарно одређена обимом и структуром тражње за радом, неактивност је подједнако битно одређена и аутономним факторима који утичу на понуду рада, односно на одлуке појединаца да не нуде своје радне услуге на тржишту рада (Арандаренко, Жарковић-Ракић, Владисављевић, 2012). Све док постоји висока стопа неактивност присутан је и велики неискоришћени потенцијал за српску привреду, као и за сваку другу земљу.

Контингент неактивног становништва је веома хетероген, па су и разлози неактивности многобројни. Почев од природне спречености за рад у виду инвалидитета и болести, преко самог опредељења за неке друге активности (чување деце, породични разлози...) до губитка наде у могућност проналаска посла, разлози неактивности су разноврсни. Разлога може бити и више, али је ипак један доминантан, одлучујући.

Табела 2. – Структура неактивног становништва радног узраста према разлозима неактивности 2004. и 2012. године (%)

	Очекујете да се вратите на посао	Већ сте пронашли посао	Болест или неспособност за рад	Лични и породични разлози	Школовање и обука	Пензија	Изгубљена нада у могућност проналаска посла	Служење војног рока	Остали разлози	Не тражи посао на активан начин
2004.	1,5	0,2	12,2	18,5	32,6	22,1	2,5	1,8	2,7	5,4
2012.	0,5	0,3	9,5	14,0	29,6	28,8	9,5	0,02	6,3	1,3

Извор: Анкета о радној снази 2004. и 2012. године

Скоро 60% неактивног становништва не тражи посао зато што је пензионисано или зато што се још увек школује. Сходно старењу укупне популације ова два разлога неактивности карактеришу супротни трендови, школовање или обука бележи смањење а пензионисање пораст удела у структури неактивног становништва према разлозима неактивности. Подаци указују на то да изгубљену наду у могућност проналаска посла тј. обесхрабреност карактерише најинтензивнији пораст у односу на све остале разлоге неактивности, што је свакако вредно пажње и анализе. У том смислу треба напоменути да тешка економска ситуација и мали број слободних радних места делују обесхрабрујуће на сво становништво. Стога обесхрабреност, као разлог неактивности, најбоље осликава општу ситуацију у Србији. Зато се може претпоставити да се опција изгубљене наде у могућност проналаска посла у анкети „намеће“ сама по себи. Али са друге стране, овај израз је превише „јак“ да би се са њиме нека лица сложила или не

описује довољно њихов положај, па се опредељују за неки од других понуђених одговора попут „лични и породични разлози“ или „остали разлози“ (Арандаренко, Жарковић-Ракић, Владисављевић 2012). Зато се може говорити о прикривеној обесхрабрениости у тражењу посла код неких неактивних лица. У посматраном периоду број обесхрабрених се увећао преко четири пута. Најинтензивнији раст ове категорије становништва забележен је у последњем петогодишњем периоду.

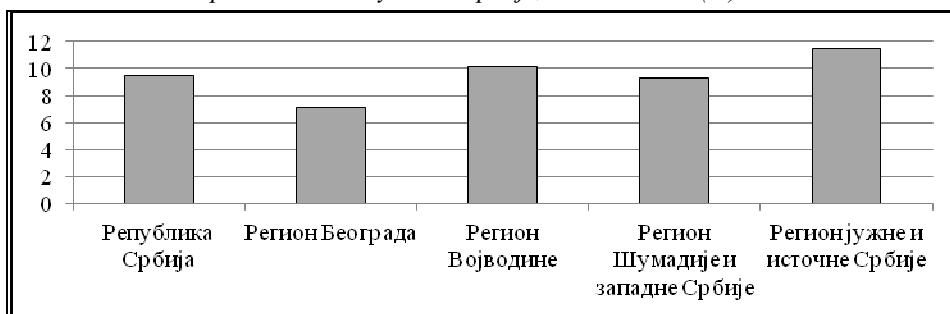
Табела 3. – Број и удео обесхрабрених лица у укупном неактивном становништву (2004-2012)

Година	Број	%
2004	42 883	2,5
2005.	43 410	2,4
2006.	43 030	2,3
2007.	50 236	2,7
2008.	149 188	8,1
2009.	173 589	9,0
2010.	186 752	9,6
2011.	172 154	8,8
2012.	180 662	9,5

Извор: Анкета о радној снази 2004. и 2012. године

Најмањи удео обесхрабрених има регион Београда. Нешто повољнији показатељи незапослености у односу на остатак Србије, говоре о бољој могућности за запослење која оставља мање простора за обесхрабреност у региону Београда. Ситуација је другачија у осталим регионима, посебно у јужној и источној Србији, код којих је удео обесхрабрених за 2 процентна поена изнад просека за целу Србију.

Графикон 2. – Удео обесхрабрених у укупном неактивном становништву у регионима Републике Србије, 2012. године (%)⁵

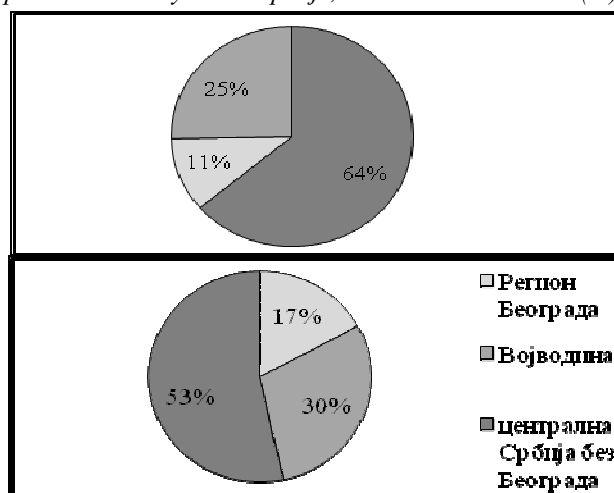

⁵ Према подацима Анкете о радној снази 2012. године

У просеку око 60% обесхрабраних лица је са подручја централне Србије без Београда. Међутим подаци Анкете показују „обрнуте трендове“ у структури обесхрабраних према регионима Србије у посматраном периоду. Број обесхрабраних лица са подручја Београда и Војводине се увећава, док се са подручја централне Србије без Београда смањује.

Графикон 3. – Структура обесхрабраних лица према регионима Републике Србије, 2004. и 2012. године (%)⁶

Међу обесхрабранима су заступљеније жене. Промене које су се одвијале у посматраном периоду су неповољније код мушкараца него код жена, иако је обесхрабреност и даље израженија код жена. Учешће мушкараца у укупном обесхрабреностановништву је порасло са 35,5% 2004. на 40% 2012. године, док је код жена опало са 64,5% на 60%.⁷ Без обзира на још увек изражене разлике може се говорити о тренду смањења родног јаза обесхрабрености.

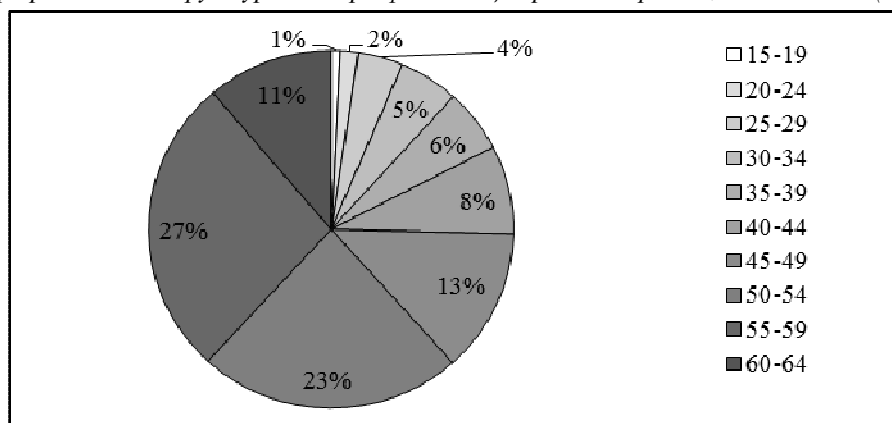
Обесхрабрености су склоније старије старосне категорије радног узраста, односно 74% обесхрабраних је старије од 45, а 61% старије од 50 година. За веровати је да је обесхрабреност код ових старосних група у корелацији са претходним радним статусом, привредном кризом у земљи и губитком посла. Старији радници, погођени транзиционим процесима, губитком посла из статуса незапослености након неуспешног трагања за новим и губитком наде да ће га уопште пронаћи, прелазе у статус неактивности односно обесхрабрености. Веома мали удео младих међу обесхрабранима се може тумачити тиме што се ради о лицима која се још увек шко-

⁶ Према подацима Анкете о радној снази 2004. и 2012. године

⁷ Исто

лују и која нису изашла на тржиште рада у потрагу за послом, што би евентуално узроковало њихову обесхрабреност (Мирић, 2012). При том, у студији о транзицији младих од образовања ка запошљавању, закључује се да је екстензивно школовање више последица слабих изгледа за запошљавање, него стварне жеље да стекну виши степен образовања (Крстић, 2010). Дакле, млади су свесни проблема који би произишли након њиховог изласка на тржиште рада, па се пре одлучују за наставак школовања и „одлагање проблема“. Говорећи о обесхрабрености старијих старосних категорија, у својој студији Арандаренко, Жарковић-Ракић и Владисављевић (2012) указују на неколико могућих узрока њиховог таквог статуса. Најпре истичу изузетну осетљивост на иницијалне неуспехе у тражењу посла, без обзира на начин на који је посао тражен (преко пријатеља, службе за запошљавање или директним тражењем посла). Суочени са новим правилима на тржишту рада, ови неуспеси у тражењу посла у несигурном окружењу доживљавају се као индикатор немогућности за запошљавање. Иницијални период је веома важан, јер губљење посла представља изузетно стресан догађај након обављања сигурних послова. Јавља се свест о томе да ће за проналажење посла бити неопходна преквалификација и можда обављање знатно лошијих послова него што је то био случај у прошлости. Аутори такође наводе да ова лица немају јасан план тражења посла, тако да њихови напори често резултирају обесхрабривањем и пре него што је процес тражења посла заиста и отпочео. Додатно се као разлог обесхрабрености јавља и снажно уверење да су способности које они имају на тржишту рада мање вредне од других особа које траже посао или чак и безвредне. Дакле утисак је да особе из ове групе потцењују своје снаге и могућности за проналажење посла.

Графикон 4. – Структура обесхрабrenих лица према старости, 2012. године (%)⁸

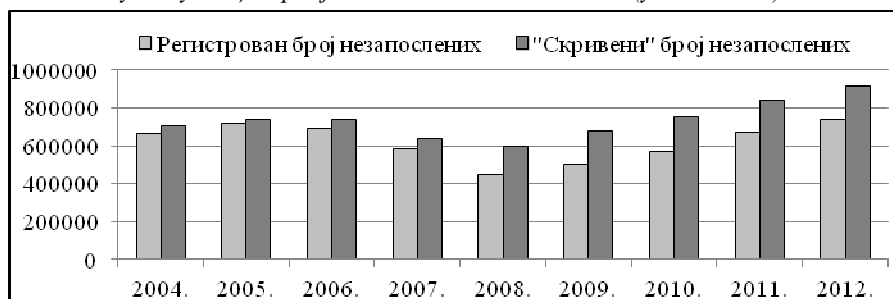

⁸ Исто

Најзаступљенији међу обесхрабренима су средњеобразовани (58%), с обзиром да су они иначе најбројнија категорија становништва. Најмање учешће бележе лица без школе, свега 1,1%. На алармантност проблема који наша земља има указује веома висок удео високообразованих међу обесхрабренима, скоро 9%. Генерално високо образовање јесте најбоље осигурање од незапослености и у крајњој линији обесхрабрениости и искључености са тржишта рада. Међутим, аутономни процеси који се одвијају у Србији и економска криза доприносе томе да је и положај високообразованих на тржишту рада погоршан.

С обзиром да обесхрабрена лица нису сврстана у категорију незапослених, битно је указати на ефекат који би ова лица имала на незапосленост у Србији уколико би тражила посао. Поређење броја незапослених регистрован Анкетом о радној снази и „скривеног“ броја незапослених (број незапослених плус обесхрабрена лица) указује на незанемарљиве разлике. Те разлике су нарочито изражене од 2008. године до данас, када категорија обесхрабрених бележи интензивнији пораст. Од почетка посматраног периода до 2007. године незапосленост би у просеку била већа за око 7 процентних поена, а од 2008. скоро и за трећину, уколико би обесхрабрена лица тражила посао.

Графикон 5. – Регистрован број незапослених и „скривени број незапослених“ у Републици Србији од 2004. до 2012. године (у хиљадама)⁹

Може се говорити о негативном ефекту обесхрабрених на привреду и слику рада у Србији. Непотпуна слика незапослености, која је резултат чињенице да обесхрабрани иако желе и могу да раде не припадају незапосленима, представља карактеристику свих региона Србије. Сходно регионалном размештају обесхрабрених, „обим незапослености би, у региону Београда најмање (за 22,2%) а у региону источне и јужне Србије највише (за 30,2%), био повећан уколико би обесхрабрани тражили посао.¹⁰

⁹ Исто

¹⁰ Исто

***

На крају рада треба истаћи да је ситуација на тржишту рада сасвим у складу са кретањима нашег друштва у време кризе. Као и у другим транзиционим земљама, Србију карактерише веома висока стопа незапослености, која временом бележи узлазни тренд. Велики проблем на српском тржишту рада представља, поред тога што је веома висока, и дугорочна незапосленост. Дуго чекање на запослење доводи до губитка мотивације, знања и смањивања могућности за запошљавање. Са социјалног и психолошког аспекта дугорочна незапосленост ствара ризик од западања у стање безизласности, доводи до социјалне искључености и обесхрабрује лице да уопште тражи запослење.

Незапосленост је деструктивна за психу незапослене особе јер изазива фрустрације, комплексе ниже вредности, осећај маргинализованости, сувишности и безперспективности, што доводи до психичких ломова и кризе како персоналног тако и групног и друштвеног идентитета (Шијаковић, Ђукић 2011). Стога Марић закључује (2005) да се обесхрабреност у тражењу посла може сматрати једном од психолошких последица незапослености, с обзиром да интензивније тражење посла може деловати на повишење депресивних симптома јер је обично повезана са бројним неуспесима и одбијањима, која могу бити разлог обесхрабрености. Реинтеграција обесхрабрених на тржиште рада представља веома сложен задатак пре свега због застаревања знања и вештина и губљена радних навика услед одвојености од рада. Обесхрабреност, и уопште искљученост са тржишта рада, доводи до психолошких проблема и погоршања социјално-економског положаја тих лица. Сходно томе, Арандаренко, Жарковић-Ракић и Владисављевић (2012) наводе да је основна стратегија активације обесхрабрених становника управо њихово охрабривање за укључивање у понуду рада и мењање постојећих уверења везаних за тражење посла кроз детаљну анализу њихових могућности и мапирање послова за које су они способни, а коју треба, као и помоћ у стратегијама за тражење посла, обавити у иницијалним месецима након изласка из радног односа. Обесхрабрена лица често имају негативан став према држави, и као једини стимулишући фактор јесте понуда радних места и запошљавање.

Повећање запослености и смањење незапослености се поставља као главни (стратешки) циљ у Националној стратегији запошљавања за период од 2011. до 2020. године. Подршка страним директним инвестицијама и извозно оријентисаним програмима су мере које треба да буду посебно подржане у циљу отварања нових радних места. Приоритетне активности које треба да допринесу повећању запослености јесу подршка отварању нових радних места у малим и средњим предузећима и подстицање предузетништва. Сектор малих и средњих предузећа је најважнији елемент

нат развоја Републике Србије и одрживости њеног раста. Нови модел раста и развоја Србије очекује се и у области развоја социјалног предузетништва, задруга и др. Подршка развоју предузећима и организацијама које делују у области «трећег сектора» и «непрофитних организација» је неопходна јер њихове специфичности произилазе из обављања економске активности и пружања услуга са циљем унапређења квалитета живота нарочито најугроженијих. Опредељена средства Републике Србије за спровођење активних мера политике запошљавања су десетоструко мања у поређењу са развијеним земљама. У просеку та издвајања износе свега 0,1% БДП-а, што је веома ниско и недовољно. Тако да је од приоритетног значаја да искоришћеност средстава намењена спровођењу активних мера политике запошљавања буду оптимална. Ради постизања општег (стратешког) циља, у стратегији су дефинисани појединачни циљеви који кроз спровођење различитих програма, мера и активности треба да допринесу повећању запослености и смањењу незапослености у Републици Србији.

Један од циљева јесте децентрализација политике запошљавања. Кроз развој регионалних и локалних политика запошљавања, мере политике запошљавања се прилагођавају потребама окружења. Тиме се обезбеђују услови за већи локални утицај на тржиште рада пошто се „ствари узимају у своје руке“, а и због близине проблема лако дефинишу одговарајуће стратегије и планове на лицу места, као и прати напредак на лицу места (Милошевић, 2010).

Поред реформе образовања, која је веома ургентна како би се понуда прилагодила тражњи на тржишту рада, истиче се потреба и реформе радног законодавства уводећи концепт флексибилности. Концепт флексибилности је комбинација лаког запошљавања и отпуштања (флексибилност за послодавце) и сигурности за запослене. Увођењем концепта флексибилности редукују се дуалности, односно пружају се једнаке шансе за све на тржишту рада. Флексибилније радно законодавство деловаће подстицајно и на смањење „сиве економије“, с обзиром да је она један од највећих изазова са којима се суочава привреда Србије. Крстић, Schneider, Арандаренко, Арсић, Радловић, Ранђеловић, Јанковић (2013) говоре да је у Србији, као и многим земљама у транзицији, „сива економија“ значајна препрека за развој снажног сектора предузећа и за изградњу функционалне тржишне привреде.

Стојановић (2006) истиче битност унапређења квалитета људског капитала, које се одвија кроз процесе стручног оспособљавања, преквалификације и доквалификације. Циљ свих облика едукације јесте подизање вредности људског капитала и подстицање његове територијалне и професионалне покретљивости. Прихватање начела доживотног образовања представља једину стратегију која гарантује флексибилност и прилагођавање радног ресурса динамичном окружењу. Важно је да овај процес буде ближи послодавцима и њиховим потребама.

Мишљење многих аутора је да упорност у тражењу посла највише зависи од мотивисаности људи да буду запослени. На мотивисаност незапослених да траже посао одлучујуће могу утицати висина накнаде за незапослене, као и дужина периода у коме се бенефиције исплаћују. Мада су накнаде одраз социјалне свести и широко распрострањене потребе за солидарношћу, оне смањују мотивацију да се тражи посао (Шуковић, 2009). На тај начин незапослени „упадају у клопку неактивности“. Суочени са турбулентним условима на тржишту рада и високим ризицима везаним за губљење посла, неактивни се често одлучују да, уместо да траже посао, остану при примању социјалног трансфера. У том смислу треба охрабрити прелазак из система социјалне заштите у запосленост обезбеђивањем сигурности да ће особе које добију посао, у случају његовог (поновног) губитка, моћи релативно лако да се укључе у ове системе (Арандаренко, Жарковић-Ракић, Владисављевић 2012).

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Арандаренко, М., Жарковић-Ракић, Ј., Владисављевић, М. (2012). *Од неактивности ка запослености*, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Кабинет потпредседнице Владе за европске интеграције, Београд
- Арандаренко, М. (2010). Помоћне стратегије за опоравак од кризе у југоисточној Европи Студија процене: Србија, Међународна организација рада, Тим за техничку подршку достојанственом раду и Канцеларија за централну и источну Европу
- Крстић, Г., Стојановић, Б. (2002). *Анализа формалног и неформалног тржишта рада у Србији*, Прилози за јавну расправу о институционалним реформама у Србији уредник Д. Хибер, Центар за либерално-демократске студије, Београд
- Крстић, Г., Schneider, F., Арандаренко, М., Арсић, М., Радуловић, Б., Ранђеловић, С., Јанковић, И. (2013). *Сива економија у Србији Нови налази и препоруке за реформе*, Фонд за развој економске науке
- Крстић, Г. (2010). *Young people's transition from school to work in Serbia*, ILO, Budapest
- Марић, З. (2005). *Ментално здравље и незапосленост: предикција симптома депресије код незапослених особа*, Психологија, Друштво психолога Србије, Београд
- Матковић, Г., Мијатовић, Б., Петровић, М. (2010). *Утицај кризе на тржиште радне снаге и животни стандард у Србији*, Центар за либерално-демократске студије, Београд
- Милошевић, Д. (2010). *Израда локалног акционог плана запошљавања*, UNDP Србија, Београд
- Мирић, Н. (2012). *Обесхрабрени (у тражењу посла) – растућа категорија неактивног становништва*, Дипломски рад, Географски факултет, Београд
- Мирић, Н. (2013). *Незапосленост у Републици Србији*, Мастер рад, Географски факултет, Београд
- Национална стратегија запошљавања за период од 2011. до 2020. године, Влада Републике Србије, Београд

- Радивојевић, Б. (2006). *Економске структуре становништва Србије*, Становништво и домаћинства према попису 2002. године, уредник Г. Пенев, Републички завод за статистику, ИНД, ЦДИ, ДДС, Београд
- Стојановић, Б. (2006). *Тржиште рада у Србији 1990-2005*, Социолошки преглед, Социолошко друштво Србије, Београд
- Шијаковић, И., Ђукић, Н. (2011). *Узроци, врсте и последице незапослености*, Незапосленост-зборник радова, Клуб интелектуалаца 123, Бања Лука, Европски дефендологија центар за научна, политичка, економска, социјална, безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бања Лука
- Шуковић, Д. (2009). *Становништво Србије у фокусу тржишта рада*, Становништво, Институт друштвених наука, Центар за демографска истраживања, Београд
- Анкета о радној снази – Методолошко упутство 2010., Републички завод за статистику (РЗС), Београд
- Анкета о радној снази 2013 – саопштење за јавност, Републички завод за статистику (РЗС), Београд
- Билтени Анкете о радној снази (2004-2012), Републички завод за статистику (РЗС), Београд
- www.eurostat.com
- www.rsz.gov.rs

Natalija Mirić

„HIDDEN UNEMPLOYMENT“ IN SERBIA – DISCOURAGED POPULATION

Summary

Serbia's economy over the last twenty years has been characterized by the transition to a market economy and the low level of economic activity. The global economic crisis in recent years has caused additional pressure on non-competitive markets and poorly positioned Serbia. The low level of economic activity is present and there is a high unemployment rate. The labor market in Serbia, as well as in most transition countries, it is characterised for following the trend of unemployment and the huge gap between supply and demand for labor.

Measured by the methodology of the Labour Force Survey, unemployment in Serbia is very high, and over time an upward trend. Via surveys from 2013, the unemployment rate is 24.1%. The very unfavorable characteristics of unemployment in Serbia is the one of long-term character. Long-term unemployment is included over $\frac{3}{4}$ of unemployed men and women in Serbia.

Besides having one of the highest unemployment rates in Europe, Serbia has one of the highest rates of inactivity. The inactivity rate in Serbia in 2013 is 39%, which means that among five million people of working age, almost two million are inactive. Starting from a natural inability to work, considering the disability and illness, through the commitment of the individual to other activities (childcare, family reasons...) so that discouragement, loss of hope in the possibility of finding a job, the reasons for inactivity are varied. The reasons may be more, but it is still dominant and decisive. The data on

Labour Force Survey suggest that characterized discouragement has its highest increase compared to all the other reasons for inactivity. Share discouraged has increased by more than 4 times since 2004 until 2012. Among the more common targets are discouraged women, although the changes that take place over time are worse for men . Discouragement are prone in older age groups of working age, and 74% of the discouraged are older than 45, and 61% were older than 50 years. This model discouraged by sex and age (it is present in the unemployment rate) represent changes in the structure of the economy and privatization, which are a stronghold of the transition process that is taking place in Serbia. Given that people are not discouraged, classified as unemployed, it is important to point out the effect that these people had to unemployment in Serbia if their search for work. The comparison between the number of unemployed registered by the Labour Force and the "hidden unemployment" (registered number of unemployed plus discouraged individuals) indicate negligible differences. Since 2008, the number of unemployed would be for 1/3 higher if discouraged people from inactivity status moved to the status of unemployment. We can talk about the negative impact on the economy and discouraged the image of Serbia. Analysis of dynamics and structural characteristics of discouraged also enables the complete picture of unemployment in our country.